



PSYCHIC DEVELOPMENT OF CHILDREN OF KINDERGARTEN AGE

Ismatullaeva Gulshoda Ergashevna

Senior Lecturer of the Department of Methodology of Preschool, Primary and Special Education of the Fergana Regional Center for Pedagogical Excellence.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15388861>

ARTICLE INFO

Received: 04th May 2025

Accepted: 11th May 2025

Online: 12th May 2025

KEYWORDS

Preschool age, kindergarten age, children, psyche, cognitive processes, game activity, development, speech, perception, thinking, psychic feature.

ABSTRACT

From kindergarten age, individual characteristics of the child, which go to find content throughout the entire personal life after this, also begin to arise. For this reason, the fact that a person is able to mature comprehensively and, in particular, grow psychologically largely depends on the education he received during his kindergarten-age period, in this article the scientific views of psychological scientists on the psychological development of kindergarten-age children are laid out, conclusions and recommendations are developed.

ПСИХИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Исматуллаева Гулшоода Эргашевна

Старший преподаватель кафедры методики дошкольного, начального и специального образования Ферганского областного центра педагогического мастерства.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15388861>

ARTICLE INFO

Received: 04th May 2025

Accepted: 11th May 2025

Online: 12th May 2025

KEYWORDS

Дошкольный, детский возраст, дети, психика, познавательные процессы, игровая деятельность, развитие, речь, восприятие, мышление, психическое свойство.

ABSTRACT

С детского возраста начинают проявляться и индивидуальные особенности ребенка, которые будут складываться на протяжении всей его дальнейшей личной жизни. По этой причине всестороннее развитие и, в частности, психический рост человека во многом зависят от образования и воспитания, полученных им в детском возрасте, в данной статье проанализированы научные взгляды ученых-психологов на психическое развитие детей дошкольного возраста, сделаны выводы и рекомендации.

BOG'CHA YOSHIDAGI BOLALARNING PSIXIK RIVOJLANISHI

Ismatullayeva Gulshoda Ergashevna

Farg'ona viloyati pedagogik mahorat markazi,

Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari kafedrasida katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15388861>



ARTICLE INFO

Received: 04th May 2025

Accepted: 11th May 2025

Online: 12th May 2025

KEYWORDS

Maktabgacha yosh, bog'cha yoshi, bolalar, psixika, bilish jarayonlari, o'yin faoliyati, rivojlanish, nutq, idrok, tafakkur, psixik xususiyati.

ABSTRACT

Bog'cha yoshidan boshlab bolaning bundan keyingi butun shaxsiy hayoti davomida tarkib topa boradigan individual xususiyatlari ham yuzaga kela boshlaydi. Ana shu sababli ham insonning har tomonlama kamol topa borishi va xususlan, psixik jihatdan o'sishi ko'p jihatdan Bog'cha yoshidagi davrida olgan ta'lim -tarbiyasiga bog'liqdir, Mazkur maqolada bog'cha yoshidagi bolalar psixik rivojlanishiga oida psixolog olimlarning ilmiy qarashlari taxlil qilingan bo'lib, xulosa va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Dolzarbli. Maktabgacha yoshi - bu bolaning atrofida dunyoni faol o'rganadigan davr. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining psixologik rivojlanish xususiyatlariga ega. Yurish boshlaganida, bola juda ko'p kashfiyotlar qiladi, xonada, ko'chada, bolalar bog'chasida joylashgan narsalar bilan tanishadi. Turli narsalarni yig'ish, ularni o'rganish, mavzudan kelib chiqqan tovushlarni tinglash, bu obyektning qaysi fazilatlarini va xususiyatlarini borligini biladi. Ushbu davrda bolaning ingl. -figurativ va ingl. Effektiv fikrlash shakllari yaratilgan.

5-6 yoshligida bola, shimgich kabi, barcha ma'lumotlarni so'radi. Olimlar ushbu yoshlik davrida bolaning bu ma'lumotni esga olishini, bundan keyin u hayotda hech qachon eslamasligini isbotladi. Bola ufqlarini kengaytira oladigan har qanday narsaga qiziqish uyg'otadigan davrdir va bu uning atrofidagi dunyoni qo'llab-quvvatlaydi.

Bog'cha yoshi (3-6/7 yosh) — bu bola hayotida eng muhim va ta'sirchan bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda u shaxs sifatida shakllanishning asosi qo'yiladi. Rivojlanish differensial xarakterga ega — ya'ni har bir psixik funksiyalar: idrok, xotira, tafakkur, tasavvur va emotsiyalar bir-biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi.

Nazariy asoslar. Insonning Bog'cha yoshidagi davri shunday bir davrki, bu davrda unda kelgusida qanday harakter hislatlari paydo bo'lishi belgilanadi va axloqiy harakterning asoslari yuzaga keladi. Bog'cha yoshidagi bolalar hayotida va ularning psixik jihatdan o'sishlarida qiziqishning ham roli kattadir. Qiziqish huddi ehtiyoj kabi, bolani biror faoliyatga undovchi omillardan biridir. Demak, qiziqish bilish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan murakkab psixik hodisadir. Bog'cha yoshidagi bolalarning eng asosiy faoliyatlaridan biri-o'yindir. Boshqacha qilib aytganda, mana shunday asosiy faoliyat jarayonida bolaning barcha psixik jarayonlari anchagina o'sadi. O'yin bola hayotida mana shunday asosiy fazilatlaridan biridir. Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, o'yin faqat tashqi muhitdagi narsa va hodisalarni bilish vositasigina emas, balki kudratli tarbiya vositasi hamdir. Ijodiy va syujetli o'yinlarda bolalarning barcha psixik jarayonlari bilan birgalikda, individual hislatlari ham shakllanadi.

Olingan ma'lumotlardan ko'ra:

- a) maktabgacha yosh davrida ezgu orzular asosida harakat qilish imkoniyati tuqiladi;
- b) mazkur orzularning sabablari o'zaro tobeligi bog'liqligi bevosita sabablarga qaraganda ertaroq paydo bo'ladi;
- v) bevosita idrok qilinadigan narsalarga aloqador xohishni bajarishga qaraganda, narsaning o'ziga aloqador xohishni bajarishni muayyan muddatga kechiktirish osonrokdir.



Shunday qilib, xohish-istakka tobe bo'lmalik holatidan unga nisbatan dastlabki intilish, xayrixohlik tuyg'usining paydo bo'lishiyanan maktabgacha yoshga to'g'ri keladi. Buning zahirida bolaning mayli, niyati, orzusi, istagi, tilagi va xohishining mazmuni hamda xususiyatidagi keskin o'zgarishlar yotadi.

Boladagi mavjud his-tuyg'ular xohishni kondirishni bevosita aks ettirish bilan kifoyalanib kolmaydi, balki, kelgusida amalga oshirish mo'ljallangan-faoliyatning ahamiyatini ham o'zida mujassamlantiradi. Shuning uchun bolaning quvonchi bilan qaygusi daf'atan qanday maqsadni ko'zlashga (amalga oshirishga) yo'nalganida emas, balki qaysi faoliyatni (ishni) rejalashtirgani bilan uzviy bog'liqdir. Bolaning xoxish va istagidagi ayrim o'zgarishlar, ularning tasavvurlar bilan birlashuvi maktabgacha yoshdagi sub'ektlarda faoliyatning yangi ko'rinishlari rolli o'yinlar, ijodiy, tasviriy va konstruktiv faoliyat, sodda mehnat faoliyati) keng ko'lamda rivojlanishiga qulay imkoniyat yaratuvchi shart-sharoit hisoblanadi. Ularni kattalarning ezgu niyatiga ko'niktirish, ota-onalar va murabbiyalar mayliga bo'ysundirish mumkinligidir; Ularning boshqa yosh davrlaridagi bolalardan farqi ularda nisbatan xotirjam, barqarorroq his-tuyg'ular mavjudligi, ularning affektiv holatlardan uzoqroqlik, nizolarga kam berilishidir. Bunday bolalarda affektiv (jazavali) holat yuz berishi mumkin, lekin u vaqtinchalik bo'lib, yaqqol harakat bilan emas, balki tasavvur obrazlari dinamikasi bilan bog'liq holda sodir bo'ladi. Uch yoshli bolalarning psixologik xususiyatlari. Uch yoshda harakatni muvofiqlashtirish jarayonining takomillashuvi bolaga yugurganida, bir joyda tik turganida muvozanatni saqlash imkonini yaratadi. Buning natajasida bola mustaqil holda turli harakatlarni amalga oshira boshlaydi. Xususan bolada ikkinchi signallar tuzilmasining paydo bo'lishi mazkur davr uchun mazkur ahamiyat kasb etib, u eng qulay (senzitiv) o'sish bosqichi vazifasini o'taydi. Ikkinchi signallar tuzilmasining paydo bo'lishi nutq va nutq faoliyatining o'sishi bilan bevosita aloqador bo'lib, biri ikkinchisini taqozo qiladi.

L.S.Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, bola rivojlanishi ikki darajada sodir bo'ladi: Aktual daraja — bola mustaqil bajara oladigan vazifalar; Potensial daraja — kattalar yoki bilimli tengdoshlar yordamida bajara oladigan faoliyat. Bu nazariya o'quv jarayoni va tarbiyaning rivojlantiruvchi ta'sirini asoslaydi [1, 73-b.]

J.Piaje nazariyasiga ko'ra — preoperatsional bosqich 3–6 yoshli bolalar preoperatsional bosqichda bo'ladi. Bu davrda: Bola egotsentrik fikrlaydi — ya'ni boshqa odamning nuqtayi nazarini hisobga olmaydi; Simvolik fikrlash rivojlanadi (rasm orqali voqelikni ifodalash); Sabab-oqibat munosabatlari hali chuqur anglay olmaydi; Ijodiy tasavvur kuchli bo'ladi (fantaziya va xayolot orqali voqelikni qayta ishlaydi) [2, 59-b.].

D.B.Elkoninning faoliyat nazariyasiga ko'ra — maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining asosiy shakli — syujetli-rolli o'yin deb ta'kidlaydi. Bu o'yin orqali bola quyidagilarni rivojlantiradi: Ijtimoiy rollarni o'zlashtirish (ona, shifokor, sotuvchi); Tashqi harakatni ichki rejalashtirishga o'tkazish; Nutqni rivojlantirish; Hissiyot va ijtimoiy munosabatlarni boshqarish [3, 81-b.].

Bu davr Erikson tasnifida "Tashabbusga qarshi aybdorlik" bosqichiga to'g'ri keladi. Bola tashabbus ko'rsatadi, mustaqil harakat qilmoqchi bo'ladi. Agar bu tashabbuslar ijobiy qabul qilinsa, o'ziga ishonch paydo bo'ladi; tanqid va jazolar esa aybdorlik hissini shakllantiradi [4].



L. Kolbergning maktabgacha yoshda bola axloqiy baholarni quyidagicha shakllantiradi: Mukofot-jazo modeli: yaxshi ishlar mukofotlanadi, yomon ishlar jazolanadi; Bola harakatlarining oqibatlarini anglaydi, lekin halollik yoki niyat asosida baho bermaydi [5].

Nutq va muloqot rivojlanishi:

Soʻz boyligi yildan-yilga 2 barobardan ortiq oshadi;

Grammatika va sintaksis rivojlanadi;

Ichki nutq rivojlana boshlaydi (fikrni ichida aytish — tafakkurning asosiy shakli);

Bola savollar beradi: “Nima uchun?”, “Qanday qilib?” — bu *intellektual izlanishning belgisi* [6].

Emotsional rivojlanish:

Hissiyotlarni ifodalash qobiliyati ortadi;

Boshqalarning hislarini tushunish (empatiya) shakllanadi;

Ijtimoiy munosabatlar murakkablashadi: doʻstlik, tanlov, raqobat kabi holatlar paydo boʻladi.

Shaxsiy identifikatsiya va men-konsepsiya

“Men kimman?”, “Qandayman?” degan savollarga bola oʻz shaxsiy javobini izlaydi;

Oʻziga baho berish, oʻzini solishtirish rivojlanadi;

Shaxsiy qadriyatlarning ilk shakllari paydo boʻladi.

Shunday qilib, psixologik adabiyotlar taxliligiga tayanib bogʻcha yoshidagi bolalarning oʻziga xos xususiyatlari qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin:

1) bola odamlarning faoliyati, ularning predmetlarga munosabati va oʻzaro muomalasiga qiziqadi;

2) bolalar rolli oʻyinda atrofdagi voqelikning eng tashqi ifodali, joʻshqin his-tuygʻuli jihatlarini aks ettiradilar;

3) rolli oʻyinda bola kattalar bilan bir xil sharoitda, yagona zaminda yashayotganini his etgan holda

oʻz istagini amaliyotga tatbiq qiladi;

4) kattalarning hayoti va faoliyatiga kirish bolaning tasavvuri timsollari tariqasida namoyon boʻlsa qam, umuman uning chinakam shaxsiy hayotida oʻchmas iz qoldiradi.

Xulosa oʻrnida shuni taʼkidlash mumkinki, bolaning psixik jihatdan oʻsishida bogʻcha yoshidagi davr ancha murakkab va maʼsuliya davridir. Uch yoshdan yetti yoshgacha boʻlgan davr bogʻcha yoshi davri hisoblanadi. Asosan mana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati kuchaya boshlaydi. Bogʻcha yoshida bola mustaqil faoliyatda boʻlishi uchun zarur boʻlgan ikkita qudratli kuchga ega. Birinchidan, Maʼlum darajada oʻziga buysundirilgan harakat apparatiga ega. Ikkinchidan, esa atrofidagi katta odamlar va oʻz tengdoshlari bilan bir qadar erkin munosabatda bula oladigan nutqqa ega. Mana shuning uchun bogʻcha yoshidagi bolalarning xulq-atvori, xatti-harakatlari, qiziqish va ehtiyojlari bogʻchagacha tarbiya yoshidagi bolalarnikidan farq qiladi. Bu esa oʻz navbatida, bogʻcha yoshidagi bolalar bilan bogʻchagacha tarbiya yoshidagi bolalar tarbiyasiga ham turlicha munosabatda boʻlishni taqozo etadi.

References:

1. Vgotskiy L.S. *Voobrajenie i tvorchestvo v detskom vozraste*. – M.: Pedagogika, 1986. – 73-b.



2. Piaget, J. *The Child's Conception of the World*. – NY: Routledge, 1929. – 59-b.
3. Elkonin D.B. *Psixologiya razvitiya*. – M.: Nauka, 1989. – 81-b.
4. Erikson E.H. *Childhood and Society*. – NY: Norton, 1950.
5. Kohlberg L. *Essays on Moral Development. Vol. 1*. – Harper & Row, 1981.
6. Galperin P.Ya. *Psixologik rivojlanish nazariyalari* (tahrir qilingan tarjima), 1990.